

Irena Dawid - Olczyk

Wskazówki odnośnie pracy z dziećmi cudzoziemskimi dla placówek

Dzieląc się publicznie jakimikolwiek informacjami na temat identyfikacji i pracy z ofiarami handlu ludźmi zawsze obawiam się, że informacje te mogą być użyte przez *ciemną stronę mocy*: albo przez sprawców handlu ludźmi, aby dokonywać tego przestępstwa, albo przez przemytników ludzi by instruować osoby, jak uzyskać legalizację pobytu jako ofiary handlu ludźmi.

Wątpliwość tę dzielają także służby zwalczające handel ludźmi.

Dlatego wiedza wędruje raczej kanałami kierowanymi, ale w ten sposób dociera tylko do niewielkiej grupy osób. W latach 2023-2024 miałam przyjemność prowadzić szkolenia na temat ofiar handlu dziećmi i systemu zwalczania tego zjawiska w Polsce, dla organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości a także dla pracowników socjalnych i personeli placówek. Moja wiedza wynika z faktu że od 2009 roku jestem koordynatorką zadania publicznego: „*Prowadzenie Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi*” zlecanego przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w drodze konkursu. Krajowe Centrum wspiera wszystkie ofiary handlu ludźmi, także małoletnie. Co roku opiekujemy się około 200 ofiarami handlu ludźmi z których kilkanaście to osoby małoletnie. Większość z nich to cudzoziemcy/cudzoziemki. Część z nich jest pod opieką rodziców, niektóre podlegają pieczy zastępczej.

Do 2022 roku Polska była głównie krajem tranzytowym dla małoletnich ofiar z Afryki i Azji, które były przemycane do Europy Zachodniej przez Polskę. Część z tych osób udawała się do swoich rodzin przebywających w Europie Zachodniej, inne ktoś przewoził w poszukiwaniu lepszego jutra. Te drugie w oczywisty sposób narażone były na wykorzystanie, jednak zupełnie nie były tego świadome. Co gorsza ufały przemytnikom, a nie polskim służbom czy organizacjom.

To są właśnie *znikające dzieci*, które frustrują zarówno służby jak i organizacje pozarządowe.

Często mówi się, że małoletni uciekają z placówek, co jest błędne, ponieważ z ich punktu widzenia oddalają się, aby wykonać swój plan, a konkretnie plan organizatora podróży.

Co je czeka na końcu tej podróży trudno powiedzieć. Na niektórych – być może - kochające rodziny, na innych wyzysk: praca ponad siły, wykorzystanie seksualne, przymusowe małżeństwa.

Rzadko możemy te dzieci zatrzymać i w związku z tym czujemy się bezradni, bezsilni i przerzucamy nasze emocje na nie. Wiem, że przez dzień, tydzień może miesiące możemy w ich trudnym życiu dać im obraz instytucji i osób przyjaznych, działających wg jasnych reguł. Być może pierwszy i ostatni raz w ich życiu.

Czy są one ofiarami handlu ludźmi, o tym poniżej.

Najpierw jednak chcę zająć się jeszcze jedną grupą potencjalnych małoletnich ofiar handlu ludźmi, które pojawiły się wraz z wojną w Ukrainie w 2022. Jakkolwiek sensacyjno-pesymistyczne prognozy, o znaczącym wzroście handlu ludźmi/kobietami/dziećmi się nie sprawdziły, jednak są pewne zjawiska niepokojące.

W Polsce pojawiła się duża grupa dzieci, których poczucie bezpieczeństwa jest zachwiane i które mają za sobą koszarne przeżycia. Są wśród nich nastolatki, które zgodnie z ukraińskim prawem i zwyczajami uważają się za dorosłe. Chcą pracować i same o sobie stanowić. Stoi to w sprzeczności z polskim prawem rodzinnym. Nastolatki często źle znoszą migrację:

oderwanie od grup rówieśniczych, trudności w nowych szkołach. W nowym środowisku słabo rozpoznają kto im dobrze życzy, a kto chce je wykorzystać. Ponieważ wierzą temu, kto mówi to, co chcą usłyszeć, dlatego łatwo jest je wykorzystać.

Zwłaszcza, że dzięki internetowi, komunikatorom czy mediom osoby chcące je wykorzystać mają do nich nieograniczony dostęp.

Czytelniczki i czytelnicy tego tekstu wiedzą wiele więcej o dzieciach niż ja, mają też pojęcie o tym jak dzieci (przez co rozumiem osoby, które nie skończyły osiemnastu lat) są wykorzystywane.

Teraz natomiast pora pochylić się nad tym **kiedy wykorzystywanie można nazwać handlem ludźmi.**

Handel ludźmi najkrócej mówiąc jest procederem polegającym na rekrutacji osób przestępczymi metodami w celu czerpaniu z ich aktywności zysków. Ponieważ jest problemem ogólnoświatowym w systemach prawnych prawie wszystkich krajów świata jest opisany i karany.

Definicja w prawie polskim pochodzi z dokumentu pod nazwą:

PROTOKÓŁ o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r.

Definicja znajduje się w polskim Kodeksie Karnym

Zgodnie z art. 115 k.k.(§22):

„**Handlem ludźmi** jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem:

1. przemocy lub groźby bezprawnej,
2. uprowadzenia,
3. podstępu,
4. wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania,
5. nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności,
6. udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą

- **w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności**

w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania,

w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie,

w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka lub w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy.

Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte metody lub środki wymienione w pkt 1 - 6”.

A więc - gdy potencjalna ofiara nie ukończyła osiemnastu lat - definicja wygląda następująco:

Handlem ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby

- w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności

w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania,

w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie,

w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka lub w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy.

Jaka jest kara za handel ludźmi?

W kodeksie karnym -

Art. 189a. [Handel ludźmi]

§ 1. Kto dopuszcza się handlu ludźmi,
podlega karze pozbawienia wolności od lat 3 do 20.

§ 2. Kto czyni przygotowania do popełnienia przestępstwa określonego w § 1,
podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Natomiast jeżeli przestępstwo to ma związek z Ukrainą, kara może być zaostrzona o czym
poniżej

Art. 72. [Zaostrzenie kar za niektóre przestępstwa popełnione w czasie trwania konfliktu
zbrojnego na terytorium Ukrainy]

Skazując sprawcę, który w czasie trwania konfliktu zbrojnego na terytorium Ukrainy popełnił
przestępstwo, o którym mowa w:

4) art. 189a § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny - sąd orzeka karę pozbawienia
wolności w wysokości od lat 10 do lat 25.

Tak stanowi **Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem
zbrojnym na terytorium tego państwa**

Kary za handel ludźmi jednak nie są w Polsce wysokie, co wynika z wielu czynników –
świadomości i wiedzy sędziów i prokuratorów, charakteru spraw czy trudności w zeznaniach
ofiar. Wiadomo jednak że kara powinna być przede wszystkim nieuchronna, a nie wysoka.
Cóż, aktualnie w Polsce ofiary handlu ludźmi czekają kilka lat na sprawiedliwość.

Konkludując: handel ludźmi jest to poważne przestępstwo, przynoszące bardzo wysokie zyski
a sprawcy są gotowi wiele zrobić aby nie wypuścić ofiar z rąkⁱ

Społeczność międzynarodowa chcąc zwalczać handel ludźmi zapewnia ofiarom wiele praw.
Jednym z nich, często kluczowym jest legalizacja pobytu w kraju wykrycia ofiary. W Polsce
także jest takie prawo. Legalizować ofiarę formalnie mogą organy ścigania. Technicznie
odbywa się to poprzez wydanie zaświadczenia na podstawie artykułu 170 ustawy o
cudzoziemcach.

Co to w praktyce oznacza dla małoletniego cudzoziemca – ofiary handlu ludźmi? Na mocy
tego zaświadczenia osoba mająca nielegalny status, będzie miała pobyt zalegalizowany na 3
(w przypadku osoby małoletniej na 4) miesiące. A jeżeli nawiąże współpracę z organami

ścigania czyli złoży zeznania jej pobyt może być zalegalizowany poprzez wydanie karty pobytu z dostępem do rynku pracy i nauki.

Ponieważ ofiary handlu ludźmi, często mające status nieuregulowany nie ufają organom ścigania przyjęło się, że większość państw powierza rolę pośrednika w kontaktach z potencjalnymi ofiarami organizacjom pozarządowym.ⁱⁱ

W Polsce Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji powierza od roku 2009 prowadzenie Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi organizacji pozarządowej w drodze konkursu. I co roku Fundacji przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada udaje się ten konkurs wygrać – w latach 2009-2024 w partnerstwie ze stowarzyszeniem Po-moc, a w tym roku z Fundacją Dialog.

Krajowe Centrum, zwane dla uproszczenia KCIK obejmuje następujące zadania

ZADANIA KCIK:

- prowadzenie całodobowego telefonu zaufania dla ofiar i świadków handlu ludźmi;
- prowadzenie telefonicznego poradnictwa prewencyjnego dla przypadków indywidualnych;
- zapewnienie podstawowych potrzeb życiowych,
- interwencja kryzysowa
- pomoc w reintegracji; prowadzenie schroniska lub schronisk oraz organizacja bezpiecznych miejsc zakwaterowania/schronienia;
- konsultacje dla instytucji państwowych i samorządowych w zakresie pracy z ofiarami handlu ludźmi, w tym dla instytucji/podmiotów świadczących pomoc ofiarom;

Dobra wiadomość jest taka, że w ramach ostatniego zadania możecie Państwo konsultować się z nami i to 24 godziny na dobę. Nasze doświadczenie obejmuje pracę z osobami z różnych krajów.

Beneficjenci KCIK 2009-2024

Albania Argentyna Armenia Azerbejdżan Bali Bangladesz Białoruś Bułgaria Chiny Czeczenia Dominikana Dżibuti Egipt Filipiny Gambia Ghana Gwatemala Gwinea Gruzja Indie Indonezja Jemen Kamerun Kanada Kenia Kolumbia Kongo Łotwa Maroko Mauritius Mołdawia Mongolia Nepal Niemcy Nigeria Peru Rosja Rumunia Senegal Sierra Leone Słowacja Sri Lanka Syria Tadżykistan Tajlandia Turcja Uganda Ukraina Uzbekistan Wenezuela Węgry Wybrzeże Kości Słoniowej Zimbabwe.

Dlaczego mielibyście się z nami kontaktować? Ponieważ możecie domniemywać, że Wasz podopieczny jest ofiarą handlu ludźmi. A zatem - potrzebuje tzw. identyfikacji – czyli postępowania w kierunku wydania zaświadczenia, albo potrzebuje specjalnych usług – tłumacza, lekarza, psychologa w obcym języku – co KCIK może zorganizować i opłacić. A może opiekunowie takiej domniemanej ofiary handlu ludźmi potrzebują wsparcia i instrukcji co mogą zrobić i jakie działania są bezpieczne i skuteczne.

Identyfikacja ofiar jest dlatego bardzo trudna, ponieważ większość ofiar z którymi się stykamy nie wie, że są ofiarami handlu ludźmi. Z osobami bardzo młodymi jest to o tyle trudniejsze, że często dzięki sprawcom zaczęły *przygodę życia* i nie wierzą nam, że to się może bardzo źle skończyć.

To, co możemy zrobić razem, to z posiadanych przez nas informacji, zarówno tych bezpośrednio przekazanych przez potencjalną ofiarę, jak również z informacji co zaistniałych do okoliczności np. że osoba podróżowała z osobą niespokrewnioną lub z rodziną – więcej przykładów w dalszej części – wyłuskać przesłanki do uznania dziecka za potencjalną ofiarę oraz znalezienia funkcjonariusza który podejmie czynności w kierunku wydania (lub nie wydania) zaświadczenia.

Ponieważ nasze (w ramach KCIK) czynności przed skierowaniem beneficjenta na przesłuchanie - nazywamy je **preidentyfikacją** - polegają na zgromadzeniu nie tylko informacji ale również dokumentacji: zdjęć dokumentów, miejsc itp. żeby ułatwić pracę organom ścigania przygotowujemy też profesjonalną notatkę.

Beneficjenci często są zdenerwowani podczas rozpytań/ przesłuchań i mogą pominąć istotne fakty np. że byli świadkami pobicia. Notatka zawierająca to czym podzielili się z nami upewnia nas, że zostaną o to zapytani podczas czynności.

CZAS odgrywa w naszych – mam nadzieję wspólnych – staraniach rolę istotną. Z punktu widzenia potencjalnych sprawców czy to przemytników, którzy inkasują pieniądze za dostarczenie osoby na miejsce, czy handlarzy ludźmi, którzy chcą tę osobę wykorzystać nasz podopieczny stanowi towar i pozostawienie go w miejscu, gdzie może za dużo powiedzieć albo zmienić zdanie co do dalszej podróży jest dla biznesu zarówno przemytników jak handlarzy ludźmi niebezpieczne. Rezygnują, jeżeli odzyskanie osoby staje się niebezpieczne i przez to nieopłacalne. Jednak za mało wiemy, żeby polegać w konkretnej sprawie na własnym rozeznaniu.

Z jednej strony potrzebujemy tyle czasu, aby dziecko nabrało do nas zaufania, a z drugiej żeby sprawcy nie zdążyli go odzyskać.

To że poświęcam szczególną uwagę dzieciom cudzoziemskim bez opieki nie znaczy, że polskie dzieci w pieczy zastępczej nie są narażone na wykorzystanie i handel ludźmi.

W końcu porwanie i wywiezienie za granicę 16 latki z jednego z domów dziecka w Szczecinie zorganizowała osoba, która oficjalnie zapraszała ją do siebie jako opiekunkę do dziecka.

Tajemniczy, poznani przez internet adoratorzy naszych wychowanek powinni zawsze budzić naszą czujność. W przypadku córek w rodzinach zalecamy zaproszenie chłopaka na obiad i wzięcie w krzyżowy ogień pytań.

Szczególną uwagę poświęcamy też osobom o niezidentyfikowanej orientacji, ponieważ dla nich zrozumienie i propozycja wyjazdu w tajemnicy mogą być szczególnie atrakcyjne.

Z dziećmi i młodzieżą wychowującymi się w instytucjach lub placówkach pieczy zastępczej zawsze warto poruszać kwestie dotyczące emigracji i podejmowania pracy, czyli ogólnie mówiąc kwestię wyjazdu w celu nieturystycznym. Wasi wychowankowie i wychowanki często mają za granicą rodziny (np. rodzeństwo) a nawet jeśli nie mają, równie często chcą zmienić swoje życie: wyjechać, zmienić środowisko, odciąć się od złych wspomnień. Naszym zadaniem jest nie tyle odwiedzenie ich od zamiaru wyjazdu, co zwrócenie uwagi na ewentualne problemy i umożliwienie podjęcia decyzji w sposób przemyślany.

Możemy się posłużyć materiałami audiowizualnymi Fundacji La Strada: filmami i spotami zamieszczonymi na kanale „Ogólnopolska Sieć Organizacji Pozarządowych przeciwko handlowi ludźmi” YouTube, gdzie są też inne materiały mogące służyć profilaktyce handlu ludźmi.

Specjalnie dla młodych osób zostały też opracowane scenariusze zajęć profilaktycznych, które można ściągnąć ze strony: <https://www.antymodernslavery.org/>.

Profilaktyka powinna się pojawić zanim dziecko lub młoda osoba otrzyma propozycję świetnej pracy od osoby poznanej w Internecie lub atrakcyjnego wyjazdu od kogoś równie nieznanego i podejrzanego.

Wpływajmy na dzieci, zanim zaczną na nie wpływać handlarze ludźmi.

ⁱ **Handel ludźmi jest trzecim** - po handlu narkotykami i bronią – najbardziej dochodowym przestępstwem na świecie, zyski szacuje się na 32 miliardy dolarów. Żeby sprawcy mogli wejść na rynek narkotykowy czy handlu bronią muszą mieć kapitał, ludzi można pozyskać za darmo.

ⁱⁱ **Organizacje pozarządowe** to wszystkie podmioty, które nie są organami lub jednostkami podległymi administracji publicznej (rządowej i samorządowej) oraz których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku.

Nie należy ich mylić z organizacjami międzyrządowymi np. IOM – Międzynarodową Organizacją ds. Migracji która jest organizacją międzyrządową, ani UNHCR – Biurem Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców będącym agendą ONZ.

Oba te podmioty odgrywają na świecie znaczącą rolę w zwalczaniu handlu ludźmi.

The logo for La Strada features a large, white, stylized letter 'L' on a light orange background. The 'L' is composed of two thick vertical bars and a horizontal bar at the top. To the right of the 'L', the words 'La Strada' are written in a white, sans-serif font. The 'L' is positioned such that it appears to be part of the word 'La'.